

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

DIPLOMSKI RAD

Drže li se stranke svoje proklamirane ideologije: analiza
predizbornih programa najznačajnijih političkih stranaka
u RH

Student: Luka Šimunović

Mentor: doc. dr. sc. Dragan Bagić

Zagreb, rujan 2018.

SADRŽAJ

UVOD I PRETHODNE SPOZNAJE.....	1
SVRHA, CILJ I HIPOTEZE	5
METODOLOGIJA I PLAN ISTRAŽIVANJA.....	6
OPERACIONALIZACIJA	9
1. Vanjski odnosi.....	16
2. Sloboda i demokracija	17
3. Politički sustav	17
4. Ekonomija.....	17
5. Blagostanje i kvaliteta života	19
6. Struktura društva.....	19
7. Društvene skupine.....	20
ANALIZA POLITIČKIH PROGRAMA	21
POLITIČKI PROGRAM HDZ-a (Gospodarski rast, nova radna mjesta i društvena pravednost).....	21
POLITIČKI PROGRAM NARODNE KOALICIJE - SDP, HNS, HSS, HSU (Siguran smjer za Hrvatsku).....	26
POLITIČKI PROGRAM ŽIVOG ZIDA	31
KOMENTAR ANALIZE.....	35
ZAKLJUČAK.....	36
LITERATURA.....	38
POVEZNICE.....	40

UVOD I PRETHODNE SPOZNAJE

Iako je prvotni plan bio analiza preizbornih programa stranaka na izborima 2015. godine, krajem prethodne kalendarske godine, 2016., nakon prikupljenog 91 potpisa i raspuštanja Sabora te samim time i pada reformске Vlade Domoljubne koalicije i Most-a, *Odlukom Predsjednice Republike Hrvatske o raspisivanju prijevremenih izbora za zastupnike u Hrvatski sabor* raspisani su prijevremeni izbori za Vladu Republike Hrvatske te smo odlučili analizirati programe s tih izbora zbog veće relevantnosti te kronološke recentnosti. Padom Vlade 2015. godine, sve političke stranke u borbi za vlast objavile svoje političke predizborne programe na službenim stranicama kako bi se građani, odnosno glasači, Republike Hrvatske mogli informirati o njihovim budućim programima, tj. o programima potencijalne buduće Vlade Republike Hrvatske. Upravo zato što su stranke u svojim počecima organizirane oko određenih političkih ideologija, okupljajući pritom istomišljenike, očekujemo da bi se njihovi programi trebali temeljiti na određenim ideološkim pretpostavkama koje bi stranke trebale slijediti. Na programima najjačih političkih stranaka, odnosno stranaka s pretpostavljenom značajnom podrškom glasača Republike Hrvatske, napravljena je analiza metodom kvalitativne analize sadržaja kako bi se ustanovila razina dosljednosti ideološkoj pozadini. Zadatak ovog diplomskog rada je i prikazati postoji li danas politička ideologija ili se trenutno nalazimo u tranzicijskoj post-ideološkoj fazi političke misli i djelovanja.

Sociološka relevantnost ove teme leži u zadatku sociologije politike da proučava socijalne procese politike, uzroke i posljedice koje određene politike i stranke stvaraju, kako samo društvo percipira politiku i ideologije kao takve te kako se politika formira u društveno-povijesnom kontekstu. Analiza političkih programa najjačih stranaka u Republici Hrvatskoj je samo jedno od istraživanja kojim se sociologija politike može baviti. Zadatak ovog rada je prikazati koliko se političke stranke drže ideologije kojoj pripadaju te donijeti određene zaključke vezane uz prisutnost ideologije u politici danas.

Ideologija je danas vrlo često korišten pojam, a možemo je susresti u različitim diskursima, stoga je potrebno definirati njeno značenje u političkom kontekstu. Iako se radi o kompleksnom pojmu koji je tijekom povijesti mijenjao značenje, u uvodu svoje knjige Slaven Ravlić (2003, p. 16) ju kratko definira: „Pojam političke ideologije podrazumijeva izražavanje interesa određenih socijalnih aktera (socijalnih grupa, klasa),

te nastojanje da se tim interesima osigura prevlast u javnosti i političkom procesu.“ Naravno, političke ideologije (kao idejna komponenta) i političke stranke (kao praktična komponenta) imaju složen odnos. Robert Nisbet (2003, p. 21) u svojoj studiji o konzervativizmu taj složeni odnos definira na sljedeći način: „Ukratko, ideologija je svaki razložno povezan skup moralnih, ekonomskih, društvenih i kulturnih ideja koji je čvrsto i prepoznatljivo integriran u politiku i političku moć.“ Ideološka moć (kao jedan od četiriju najjačih oblika socijalne moći, uz ekonomsku, vojnu i političku moć) je uz to bitna, navodi Michael Mann (1986. i 1993.), upravo zbog funkcija koje ideologija ima: „prvo, politička ideologija pridonosi razvijanju osobnog osjećaja identiteta i time ljudskom razvoju, drugo, ideologija osigurava perspektivu i orijentaciju, treće, ona motivira na djelovanje, četvrto, politička ideologija olakšava proces odlučivanja, peto, ideologija pomaže u oblikovanju političkog sustava, te, šesto, ona omogućuje političko jedinstvo neke skupine ili cijele zajednice.“ Činjenica je da su se kroz povijest politički istomišljenici okupljali u stranke na temelju zajedničkih interesa i ciljeva, tako da je moguće zaključiti da postoji velika povezanost između samih političkih stranaka i ideologija. To je i primarna motivacija koja stoji iza ovog rada, prikazati u kojoj se mjeri političke stranke drže proklamirane ideologije na temelju analize predizbornih programa.

Nikić Čakar (2011) u svojem radu potvrđuje adekvatnost analiziranja predizbornih programa iz više razloga: „Nekoliko je važnih prednosti koje nude izborni programi kao najvjerodostojniji izvori za identifi ciranje dugoročnih ciljeva političkih stranaka. Ponajprije, stranački programi pokrivaju vrlo široki spektar političkih pozicija i tema. Nadalje, oni su mjerodavni izrazi stranačkih politika zato što su obično potvrđeni na stranačkim konvencijama i saborima, pa su programski izrazi cijele stranke, a ne neke unutarstranačke frakcije ili pojedinih članova. Napokon, programi se objavljuju prije svakih izbora te se tako mogu pratiti promjene policy preferencija stranaka.“

Svaka politička stranka okuplja određeni broj članova od kojih pretpostavlja da će dobiti glas. Cilj je, dakle, političkih stranaka prilikom parlamentarnih izbora također „mobilizirati glasove nečlanova, što može utjecati na stranačku politiku i preinaku ciljeva; to je jedan od aspekata izbornog procesa koji se nalazi u središtu interesa političke teorije predstavljanja“ (Abercrombie, 2008). Ukratko, zadatak svake političke stranke jest osvojiti vlast. Kako bi osvojile vlast, moraju privući što više glasača svojem

programu, iako oni nisu nužno članovi njihove političke stranke (odnosno, nisu uopće članovi niti jedne političke stranke). S ciljem privlačenja glasača na izborima, političke stranke kao dio predizbornih kampanja plasiraju i političke programe u pismenom obliku. Ti su dokumenti javno dostupni, a iz njih bi trebalo biti moguće jasno iščitati ideje političkih stranaka te njihova rješenja na određene probleme i pitanja. U ideal-tipskoj ideji demokratskog društva, svaka politička stranka svoj bi program trebala predstaviti transparentno i jasno (kako bi ga široke mase mogle shvatiti te na temelju toga donijeti odluku kome će dati svoj glas), a prilikom sastavljanja političkih programa, stranke bi se trebale osvrnuti na aktualne probleme te ponuditi rješenja u skladu s vlastitom ideologijom. Cilj je ovog rada prikazati je li to uvijek tako te je li zbog društvenih promjena, modernizacije i globalizacije utjecaj i značaj političke ideologije sve manji. Slične su ideje prisutne i u Michelsonovom „željeznom zakonu oligarhije“, prema kojem je oligarhija neizbježna u političkim strankama, što za posljedicu ima iznevjeravanje stranačke političke filozofije, često kako bi se privukli glasači. Također, zamjena ciljeva moguća je i zbog apatije i nedovoljne uključenosti članova u pitanja upravljanja strankom (Michels, 1911). Analizom političkih programa moguće je ustanoviti koliko se dosljedno političke stranke drže svoje ideologije, odnosno odstupaju li značajno od nje ili je pak politička ideologija kao takva slabo prisutna u političkim programima. Naposljetku, stranke kroz povijest svog postojanja doživljavaju promjene, kako bi pravovremeno i adekvatno odgovorile na sve aktualne društvene probleme. Dejanović (2013) u svojoj doktorskoj dizertaciji iznosi dodatnu potvrdu činjenice da je danas ideologija sekundarna u stvaranju političkih programa: „Značajan broj teoretičara smatra da ideološki aspekt funkcionisanja političkih partija postaje sekundaran, te da se ta činjenica sve više potvrđuje u savremenom partijskom djelovanju. Ovi autori smatraju da se političke partije uglavnom usmjeravaju na osvajanje vlasti i da sve mora biti, a u stvarnosti i jeste, podređeno tom cilju“ (p. 9), pozivajući se na rad Schumpetera *Kapitalizam, socijalizam i demokracija*. Dejanović (2013, p. 9) tako zaključuje sljedeće: „Povećana ideološko-programaska fleksibilnost dovodi do toga da programi različitih političkih partija postaju slični, pa samim tim i partije sve više liče jedna na drugu.“

S obzirom na činjenicu da je uređenje Hrvatske države republika s višestranačkim parlamentom (Hrvatskim saborom) te na činjenicu da se raspisuju parlamentarni izbori zaključujemo da Republika Hrvatska funkcionira kao demokracija (kao i većina država danas). Samim time moguće je predvidjeti da će političke stranke u svojim programima

imati demokratske principe i vrijednosti. Budući da je demokracija u današnjem kontekstu isprepletena i s liberalnim vrijednostima (kao liberalna demokracija) svakako je moguće da će u političkim programima biti prisutne i liberalne vrijednosti. Ipak, ovaj će rad pokušati prikazati sve ideološke dimenzije izabranih stranaka kako bismo na kraju mogli donijeti vlastite zaključke, ali i napraviti rad koji bi se mogao koristiti i u kasnijim longitudinalnim istraživanjima.

Prethodne spoznaje na temu analize političkih programa u Republici Hrvatskoj možemo vidjeti u radu Vjekoslava Afrića i Tvrčka Ujevića, *Analiza sadržaja političkih programa političkih stranaka u Republici Hrvatskoj (Izbori 90.)*. Prvi rad slične tematike u Republici Hrvatskoj rađen je u sociološki najrelevantnijem periodu hrvatske povijesti, u vrijeme osamostaljenja, odnosno odcjepljenja od Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Analiza je rađena na velikom uzorku od 34 stranke, odnosno njihovih programa. Iako opsežna, ova se analiza primarno bavila utvrđivanjem razlika između političkih stranaka, odnosno dolaskom do zaključka koje su sličnosti i zajedničke teme njihovih programa. Samim time i metodologija (kvalitativna analiza sadržaja) se djelomično razlikuje od metodologije korištene u ovom radu. Autori navode probleme na koje su naišli prilikom izrade ove analize: „Pristup relevantnoj literaturi bio je prilično otežan, pošto pojedine stranke ili nisu imale spremne programe (što je zbog nedostatka vremena bilo i shvatljivo), ili su ih skrivali od javnosti do određenih 'ključnih momenata' (Ivan Babić, HDZ), čija logika je bila i onako samo njima jasna“ (Afrić, Ujević, 1990, p. 13). Također, Afrić i Ujević (1990) napominju i problem malih stranaka da se nametnu velikim strankama s većom količinom dostupnih sredstava za dobru političku propagandu i marketing, koji je premošten zahvaljujući vanjskim akterima, poput Večernjeg lista te Televizije Zagreb i njihovih novinara, koji su svojom spretnošću i agilnošću ispravili taj hendikep te tako omogućili široj javnosti da dobije neophodne informacije koje su pridonijele objektivnoj informiranosti. Danas, uz sve veću mogućnost korištenja interneta (neusporedivo veću u usporedbi s 90-im godinama prošlog stoljeća), možemo reći kako taj problem više ne postoji. Gotovo svaki građanin Republike Hrvatske koji je imao dovoljan interes mogao je pronaći predizborne programe svih političkih stranaka, bilo preko tiskovnih, bilo preko *online* masovnih medija.

Operacionalizacija istraživanja diplomskog rada će biti napravljena po uzoru na gore navedeno istraživanje. Sama struktura rada te operacionalizacija Afrića i Ujevića (1990) bila je sljedeća: „Kao jedinicu analize odredili smo jedan stranački program, dok smo kao jedinicu sadržaja odredili jednu temu, koja je podijeljena na određeni broj podtema. Skaniranjem triju medijski najeskonspiriranih stranaka: HDZ, SKH-SDP i HSLK-KNS primijetili smo da su njihovi programi ili programska načela tematski strukturirana na sljedeći način...“ (p. 13) S obzirom na činjenicu da na prostoru Republike Hrvatske u to vrijeme nikad prije nije rađen takav rad, možemo primijetiti da su autori vrlo dobro obuhvatili sve relevantne teme stranačkih programa prvo uzevši u obzir najopsežnije programe kako bi dobili početni korpus tema i podtema te kasnijom derivacijom došli do čak „166 podtema“ (Afrić, Ujević, 1990, p. 13) koje su činile temeljnu matricu za analizu svakog stranačkog programa posebno. Za razliku od istraživanja Afrića i Ujevića kojem je cilj bio prikazati sadržaje ponuđenih političkih ideja te opis morfologije tržišta tih ideja, ovaj rad će kvalitativnom analizom sadržaja pokušati odgovoriti na pitanje prisutnosti ideologije u samim programima.

Dostupna su i druga slična istraživanja na temu analize političkih programa, poput *Socijalna politika u programima političkih stranaka te Programu rada Vlade Republike Hrvatske za razdoblje 2000.–2004. godine* Siniše Zrinščaka iz 2000. godine, *Kukuriku versus HDZ - analiza izbornih programa* Daria Nikića Čakara iz 2011. godine, *Izborna kampanja 2015. godine: ni predstavljanje ni proizvodnja politike – dugotrajna komunikacijska i politička zbrka* Dražena Lalića iz 2015. godine, doktorska disertacija *Uporedna analiza izbornih programa relevantnih političkih partija u Bosni i Hercegovini, Srbiji i Hrvatskoj u periodu 2002-2012 godina* Momira T. Dejanovića i sl.

SVRHA, CILJ I HIPOTEZE

Svrha ovog rada je napraviti suvremeni pregled i analizu predizbornih programa političkih stranaka Republike Hrvatske te usporediti ih s ideologijom koju predstavljaju. Iako stranke imaju dugu povijest djelovanja koja je povezana s ideologijom na temelju koje su formirane, danas postoji sve veća diskrepancija između političkih stranaka te samih ideologija koje bi te stranke trebale zastupati.

Metoda analize ovog istraživanja je kvalitativna analiza sadržaja. Koristeći instrument *Comparative Manifesto Project*-a (o kojem će govora biti u samoj operacionalizaciji) definirati ćemo indikatore pojedinih ideologija te njihovu prisutnost tražiti u preizbornim političkim programima triju političkih stranaka (iako je prvotni plan bio u uzorak uključiti četiri stranke, stranka Pametno nije uzeta u istraživački uzorak zbog kasnije ustanovljenog manjka političke popularnosti) u Republici Hrvatskoj pozicionirajući ih na političkom ideološkom pravu lijevo-desno. Također, cilj je kasnije pokušati definirati koji od tih indikatora pripada kojoj ideološkoj grani, poput konzervativizma, socijalizma, liberalizma, nacionalizma, u predizbornim programima.

Hipoteze su sljedeće:

- politički programi stranaka ne predstavljaju isključivo vrijednosti koje pripadaju ideološkoj pozadini stranke: u programu HDZ-a ne nalaze se isključivo konzervativni stavovi, u programu SDP-a ne nalaze se isključivo socijalistički stavovi,
- politički programi određenih stranaka ne pripadaju niti jednoj ideološkoj skupini: politički program Živog zida ne pripada niti jednoj političkoj ideologiji.
- političke ideologije su prisutne u predizbornim programima političkih stranaka na Izborima 2016. godine.

METODOLOGIJA I PLAN ISTRAŽIVANJA

Odabrana metoda koja će se koristiti prilikom istraživanja je kvalitativna analiza sadržaja.

Prvi korak će biti kreacija kodova (odnosno, kodiranje) za svaku od pojedinih ideologija kako bismo njihovu prisutnost mogli tražiti unutar samih programa. Nakon toga ćemo pomoću tih kodova proći predizborne programe, gdje će cilj biti analiza programa te traženje prisutnosti ideoloških indikatora u njima. Kasnije ćemo kroz raspravu određene indikatore povezati s tradicionalnim ideologijama. Zaključno, prihvatit ćemo, odnosno odbaciti, hipoteze te uz kratku raspravu donijeti zaključak.

Početna kodna shema uključuje indikatore pripadnosti određenoj političkoj ideologiji. Glavne političke ideologije zastupljene u radu bit će liberalizam, konzervativizam, socijalizam i nacionalizam. Prema Slavenu Ravliću (2003), temeljni elementi svake od gore navedenih ideologija su sljedeći:

- liberalizam
  - (a) sloboda
  - (b) tolerancija
  - (c) jednakost
  - (d) vlasništvo
  - (e) individualizam
  - (f) država
  - (g) konstitucionalizam
  - (h) demokracija
- konzervativizam
  - (a) poredak
  - (b) autoritet
  - (c) ljudska nesavršenost
  - (d) tradicija
  - (e) organicizam
  - (f) religija
  - (g) domoljublje
  - (h) vlasništvo
- socijalizam
  - (a) podruštvljenje
  - (b) kooperacija
  - (c) bratstvo
  - (d) jednakost
  - (e) sloboda
- nacionalizam
  - (a) nacija
  - (b) nacionalni identitet
  - (c) država

(d) granica

Svaki od ovih pojmova moguće je definirati unutar pripadajuće ideologije (jer postoji i preklapanje istih pojmova koji pripadaju različitim ideologijama te je i njihovo značenje drugačije), no, pošto je riječ samo o okviru kroz koji ćemo ideološke indikatore *Comparative Manifesto Project*-a (koji mjeri samo na pravcu lijevo-desno) pokušati smjestiti u određene ideologije, nije potrebno detaljno definirati svaki od ovih pojmova te ih smatramo samorazumljivima. Glavni instrument koji ćemo koristiti je *CMP*, o čemu će riječi biti u sljedećem poglavlju.

OPERACIONALIZACIJA

Kada danas razgovaramo o politici, ideološkim podjelama i razlikama unutar političkih stranaka neupitno se nameće podjela na „lijeve“ i „desne“. Povijesno gledano, ova razdioba datira u vrijeme Francuske revolucije 1789. godine kada su, nakon revolucije, pripadnici tadašnjeg parlamenta sjedili lijevo, odnosno desno, u skladu s idejom koju su zastupali. Lijevo su sjedili pristaše revolucije i novog poretka, dok su desno sjedili oni koji su htjeli očuvati postojeće stanje. U skladu s tom podjelom i današnje stranke, tj. političke obitelji, zauzimaju određeno mjesto na tom kontinuumu. Klaus von Beyme (1985) je definirao devet političkih obitelji u Europi. Sedam od njih je razvrstao na sljedeći način, polazeći s lijeva na desno: komunizam, socijalizam, zeleni, liberalizam, demokršćanstvo, konzervativizam, ekstremna desnica. Poziciju preostalih dviju, agrarne i etničke, odnosno, regionalne, nije definirao, pa ih nije svrstao u ovu podjelu jer je njihova pozicija varirala iz države u državu.

U skladu s gore navedenim podjelama na „lijeve“ i „desne“, i u Republici Hrvatskoj je prisutna takva podjela. Unatoč višestranačju, borba za vlast se uglavnom vodi između dvije stranke (ponekad i njihovih koalicija): HDZ i SDP. Upravo iz tog razloga ove će dvije stranke biti dio uzorka ovog istraživanja.

HDZ (Hrvatska demokratska zajednica) na svojim službenim stranicama objavljuje sljedeće (2017):

„Hrvatska demokratska zajednica osnovana je 17. lipnja 1989. godine u prostorijama NK „Borac“ na Jarunu. Na toj je skupštini prvim predsjednikom stranke imenovan dr. Franjo Tuđman.

Iz skućenih prostorija nogometnoga kluba HDZ je započeo politički uspon kojega je prva formalna potvrda bila pobjeda na prvim višestranaćkim izborima u svibnju 1990. godine s osvojenih 60% zastupnićkih mjesta u Hrvatskom Saboru. HDZ je hrvatska državotvorna stranka koja ne odstupa od temeljnih načela prema kojima je stranka koja okuplja sve slojeve hrvatskoga naroda i drugih građana Republike Hrvatske, na načelima demokracije i kršćanske civilizacije, te na tradiciji i identitetu hrvatskoga društva i narod.“¹

Iz navedenog možemo zaključiti da HDZ kao stranka pripada „desnom“ političkom krilu.

Nadalje, na web stranicama SDP-a nije moguće pronaći detaljan kronološki povijesni pregled stranke, no pomoću *Wikipedia*-e moguće je tvrditi sljedeće:

„SKH se teško nosila s demokratskim promjenama u Europi i Hrvatskoj. Tek je krajem 1990., pod utjecajem promjena, promijenila naziv u Savez komunista Hrvatske - Stranka demokratskih promjena, a tek 1993. preimenuje se u Socijaldemokratsku partiju Hrvatske.“²

S obzirom na ovaj kratki pregled povijesti te promjene imena stranke SDP-a možemo zaključiti da je SDP pripadnik „lijevog“ krila političkih ideologija.

Kako bismo podrobnije definirali kojoj ideološkoj obitelji ove dvije stranke pripadaju, konzultirali smo indekse *CHES*-a (*Chapel Hill Expert Survey*). Cilj *CHES*-a jest, između ostaloga, procijeniti i utvrditi pozicije političkih stranaka država Europe, što je

---

¹ HDZ službena web stranica (URL: <http://www.hdz.hr/mi-smo/povijest>)

² Wikipedia: Povijest SDP-a (URL: https://hr.wikipedia.org/wiki/Socijaldemokratska_partija_Hrvatske#Povijest)

od velike važnosti za ovaj rad. Konzultirajući izvješće iz 2014. godine (Bakker et al., 2015) moguće je izvući podatke koji su nam potrebni te kreirati sljedeću tablicu:

POLITIČKA STRANKA		POLITIČKA OBITELJ	
1	HDZ	1	demokršćanska
2	SDP	2	socijalistička
3	HSS	3	poljoprivredna (agrarna)/centar
4	HSLŠ	4	liberalna
5	HNS	5	liberalna
6	IDS	6	regionalna
7	HDSSB	7	regionalna
8	HSP	8	konzervativistička
9	HL-SR	9	socijalistička
10	HSP-AS	10	konzervativistička

Iz tablice je vidljiva teorijska relevantnost dosad prikazana u radu jer na primjeru od deset stranaka (nekih više, nekih manje relevantnih za uzorak) možemo iščitati pripadnost političkim obiteljima koje je definirao von Beyme (1985). Na temelju *CHES*-ovog indeksa potvrđujemo pripadnost HDZ-a demokršćanskoj političkoj ideologiji, odnosno pripadnost SDP-a socijalističkoj.

Nadalje, potrebno je identificirati još jednu stranku čiji će preizborni program ili sama politička ideološka opredijeljenost biti relevantni te interesantni za ovaj rad. S obzirom na velik politički uspjeh na Izborima 2016. godine, smatramo primjerenim uvrstiti Živi zid u uzorak unatoč činjenici da nisu dio *CHES*-ovog indeksa te tome da nemamo eksplicitno utvrđenu njihovu ideološku pozadinu. Nedostatak ove informacije ćemo kompenzirati samim predizbornim programom Živog zida, pošto je posebno poglavlje posvećeno upravo razjašnjavanju tog pitanja.

Živi zid je stranka osnovana u kolovozu 2014. godine kada je Savez za promjene odlučio promijeniti ime u Živi zid. Kako navode u predizbornom programu (Živi zid, 2016, p. 8) „Stranka je, usprkos neviđenoj medijskoj blokadi, uspjela organizirati velik broj županijskih, gradskih i općinskih ogranaka te danas ima više od 10.000 članova i preko 100.000 simpatizera, a većina anketa pokazuje da Živi zid predstavlja treću

političku snagu u RH.“ Kada pričamo o političkoj ideologiji, njihova je priča jedinstvena za naše prostore: proklamiraju se kao humanistička stranka te negiraju ideološku pripadnost tradicionalnim ideološkim obiteljima. Njihovi se stavovi temelje na humanizmu (Živi zid, 2016), što, kad se prevede u politički diskurs, znači da su njihove vrijednosti sljedeće: uvažavanje prošlosti, očuvanje života, jednakost, sloboda, solidarnost, tolerancija i pravednost. Iako su ovi pojmovi prisutni i u nekim drugim ideologijama, Živi zid (p. 9) „nije moguće odrediti kao lijevu, desnu ili pak stranku centra, niti kao konzervativnu, liberalnu, socijaldemokratsku ili demokršćansku“. Analizom njihovog predizbornog programa ustanovit ćemo njihovu potencijalnu pripadnost tradicionalnim ideologijama. Budući da humanizam kao politička ideologija ne postoji, analizom ćemo tražiti elemente postojećih ideologija (konzervativizma, socijalizma, nacionalizma i sl.)

Konačno, potrebno je definirati i ideologiju te politički program kao pojmove koji se koriste u ovom diplomskom radu. Političkim programima smatramo dokumente koji su javno dostupni na internet stranicama političkih stranaka, a napisani su isključivo u svrhu parlamentarnih izbora 2016. kao sredstvo pomoću kojega političke stranke komuniciraju svoje planove, ideje te odgovore na aktualna društvena pitanja. Programi nemaju strogo propisanu formu, ali uglavnom sve stranke obuhvaćaju standardne političke teme poput gospodarstva, socijalne i zdravstvene politike, obrazovanja i sl. Što se tiče ideologije, ponudit ćemo definiciju korištenu u doktorskom radu Dejanovića koji se poziva na Orlović (2007, p. 39) „skup ideja i principa na kojima partija temelji svoj politički projekat, kako viđenje društvenih problema, tako i moguće načine njihovog rešavanja, ali i način vođenja države.“ Postoje naravno mnoge definicije ideologije, ali, pošto se radi o složenom pojmu, zadržat ćemo se na ovoj uskoj definiciji koja se strogo može primijeniti na rad. Naposljetku, bitno je spomenuti i teoriju o kraju ideologije, kojom dodatno potvrđujemo slab utjecaj ideologije na stvaranje političkih programa. Abercrombie i dr. (2008) u *Rječniku sociologije* teoriju o kraju ideologije definiraju ovako (p. 392): „Američki sociolozi, posebno Bell i Lipset, iznijeli su 1950-ih teoriju prema kojoj su zbog važnih promjena u naravi kapitalizma, demokratske participacije radničke klase u politici i porasta blagostanja, stare ideologije desnice i ljevice izgubile važnost i snagu. Zapadna društva riješila su svoje prijašnje socijalne probleme i time njihova glavna obilježja postaju konsenzus i pragmatički pristup preostalim problemima

raspodjele resursa. Iako je ta teorija do neke mjere adekvatno odražavala postojanje konsenzusa i socijalne politike u 1950-ima i ranim 1960-ima, u 1970-ima se smatralo da se porast rasnih sukoba u Americi, studentski nemiri u Europi, polarizacija stavova tijekom Vijetnamskog rata i uzavrelost industrijskih sukoba empirijski dokazi protiv tvrdnje o „kraju ideologije“. Drugi su autori smatrali da je „kraj ideologije“ zapravo ideologija konsenzusa oko blagostanja.“ Potrebno je naravno definirati i sami instrument koji ćemo koristiti u ovom istraživanju.

Kako bismo izmjerili koliko je koja stranka dosljedna svojoj ideologiji, u političkim ćemo programima tražiti određene ideološke indikatore. Te ćemo ideološke indikatore preuzeti iz instrumenta CMP-a (*Comparative Manifesto Project*) koji je namijenjen mjerenju i analizama izbornih političkih programa stranaka te procjenjivanju njihovih političkih preferencija. Ovaj se instrument koristi na globalnoj razini te je osmišljen tako da osigurava usporedive rezultate, za što je naravno potreban trening i edukacija kodera. Iako ovaj instrument služi za kvantitativna istraživanja kako bi se utvrdila pozicija stranaka na tradicionalnoj ideološkoj osi lijevo-desno, mi ćemo uz indikatore ovog instrumenta te teoriju pozadinu ideologija koju je predstavio Ravlić u svojoj knjizi pokušati povezati te ideološke indikatore sa samim ideologijama te vidjeti njihovu zastupljenost u političkim programima četiriju izabranih stranaka. Tablični prikaz indikatora možemo pronaći u radu Nikića Čavara (2011.) u kojem je radio analizu sličnu našoj:

Domena 1. Vanjski odnosi

- 101 Posebni vanjski odnosi: pozitivno
- 102 Posebni vanjski odnosi: negativno
- 103 Antiimperijalizam: pozitivno
- 104 Vojska: pozitivno
- 105 Vojska: negativno
- 106 Mir: pozitivno
- 107 Internacionalizam: pozitivno
- 108 Europska integracija: pozitivno
- 109 Internacionalizam: negativno
- 110 Europska integracija: negativno

Domena 2. Sloboda i demokracija

- 201 Sloboda i ljudska prava: pozitivno
- 202 Demokracija: pozitivno
- 203 Konstitucionalizam: pozitivno
- 204 Konstitucionalizam: negativno

Domena 3. Politički sustav

- 301 Decentralizacija: pozitivno
- 302 Centralizacija: pozitivno
- 303 Upravna i administrativna efikasnost: pozitivno
- 304 Politička korupcija: negativno
- 305 Politički autoritet: pozitivno

Domena 4. Ekonomija

- 401 Slobodno poduzetništvo: pozitivno
- 402 Poticaji: pozitivno
- 403 Regulacija tržišta: pozitivno
- 404 Ekonomsko planiranje: pozitivno
- 405 Korporativizam: pozitivno
- 406 Protekcionizam: pozitivno
- 407 Protekcionizam: negativno
- 408 Ekonomski ciljevi

- 409 Kejnzijska ekonomija potražnje: pozitivno
- 410 Ekonomski rast
- 411 Tehnologija i infrastruktura: pozitivno
- 412 Kontrolirana ekonomija: pozitivno
- 413 Nacionalizacija: pozitivno
- 414 Ekonomska ortodoksija: pozitivno
- 415 Marksistička analiza: pozitivno
- 416 Održiva ekonomija: pozitivno

Domena 5. Blagostanje i kvaliteta života

- 501 Zaštita okoliša: pozitivno
- 502 Kultura: pozitivno
- 503 Socijalna pravda: pozitivno
- 504 Rast države blagostanja
- 505 Smanjenje države blagostanja
- 506 Širenje obrazovanja
- 507 Ograničavanje obrazovanja

Domena 6. Struktura društva

- 601 Način života nacionalne zajednice: pozitivno
- 602 Način života nacionalne zajednice: negativno
- 603 Tradicionalna moralnost: pozitivno
- 604 Tradicionalna moralnost: negativno
- 605 Zakon i red: pozitivno
- 606 Društvena harmonija: pozitivno
- 607 Multikulturalizam: pozitivno
- 608 Multikulturalizam: negativno

Domena 7. Društvene skupine

- 701 Radništvo: pozitivno
  - 702 Radništvo: negativno
  - 703 Poljoprivreda: pozitivno
  - 704 Srednja klasa i profesionalne skupine: pozitivno
  - 705 Manjine: pozitivno
  - 706 Neekonomске demografske skupine: pozitivno
-

Pošto se neki od indikatora ponavljaju (primjerice radi dihotomije pozitivno-negativno), preuzet ćemo i koncizniju verziju iz Nikić Čavarevog rada (2011) koja je ustaljeni instrument gdje indikatori već zauzimaju poziciju na pravcu lijevo-desno.

LIJEVO	DESNO
103 antiimperijalizam: pozitivno	104 vojska: pozitivno
105 vojska: negativno	201 sloboda i ljudska prava: pozitivno
106 mir: pozitivno	203 konstitucionalizam: pozitivno
107 internacionalizam: pozitivno	305 politički autoritet: pozitivno
202 demokracija: pozitivno	401 slobodno poduzetništvo: pozitivno
403 regulacija tržišta: pozitivno	402 poticaji: pozitivno
404 ekonomsko planiranje: pozitivno	407 protekcionizam: negativno
406 protekcionizam: pozitivno	414 ekonomska ortodoksija: pozitivno
412 kontrolirana ekonomija: pozitivno	505 smanjenje države blagostanja
413 nacionalizacija: pozitivno	601 način života nac. zajednice: pozitivno
504 rast države blagostanja	603 tradicionalna moralnost: pozitivno
506 širenje obrazovanja	605 zakon i red: pozitivno
701 radništvo: pozitivno	606 društvena harmonija: pozitivno

Pošto su ovi indikatori podijeljeni na 7 domena, te će neke od tih domena biti i predmet analize političkih programa naših stranaka. Domene su u tablici sortirane po brojevima, a one sljedeće: vanjski odnosi (brojevi na 100), sloboda i demokracija (200), politički sustav (300), ekonomija (400), blagostanje i kvaliteta života (500), struktura društva (600) te društvene skupine (700).

Potrebno je definirati što svaki od ovih indikatora točno znači, što ćemo napraviti preko uputa za kodiranje Klingeman et. al. (2006) (sl.prijevod):

1. Vanjski odnosi

103 Antiimperijalizam: pozitivno

Negativan odnos prema izvršavanju jakog utjecaja (političkog, vojnog ili komercijalnog) nad drugim državama, negativan odnos prema kontroliranju drugih zemalja kao da su dio nekog carstva, pozitivan odnos prema dekolonizaciji, pozitivan odnos prema većoj samoupravi i neovisnosti kolonija, negativan odnos prema imperijalističkom ponašanju prema drugim državama.

104 Vojska: pozitivno

Potreba za održavanjem ili povećavanjem vojnog proračuna i troškova, modernizacija oružanih snaga i povećanje vojne snage, naoružavanje i samoobrana, potreba za održavanjem vojnih ugovora i obveza, potreba za osiguravanjem adekvatnog vojnog kadra.

105 Vojska: negativno

Pozitivno spominjanje smanjenja vojnog proračuna i troškova, razoružavanje, „zla rata“, obećanje ukidanja obveznog vojnog roka, kao i Vojska: pozitivno, ali obrnuto.

106 Mir: pozitivno

Mir kao generalni cilj, deklariranje vjere u mir i mirno rješavanje kriza i sukoba, želja za udruživanjem s drugim zemljama kako bi se pregovaralo s agresivnim državama.

107 Internacionalizam: pozitivno

Potreba za međunarodnom suradnjom, suradnja sa specifičnim državama osim s onim s kojima su primjerice regionalno povezane, potreba za pomaganjem zemljama u razvoju, potreba za globalnim planiranjem resursa, potreba za međunarodnim sudovima, podrška bilo kakvom međunarodnom cilju, podrška UN-u.

2. Sloboda i demokracija

201 Sloboda i ljudska prava: pozitivno

Spominjanje važnosti osobnih sloboda i civilnih prava, sloboda od birokratske kontrole, sloboda govora, sloboda od političkih i ekonomskih prisila, individualizam.

202 Demokracija: pozitivno

Spominjanje demokracije kao metode ili cilja u državnim i drugim organizacijama, uključivanje svih građana u proces donošenja odluka, generalna podrška demokraciji.

203 Konstitucionalizam: pozitivno

Podrška specifičnim aspektima ustava, generalno odobravanje ustavnosti.

3. Politički sustav

305 Politički autoritet: pozitivno

Spominjanje jake vlade, uključujući stabilnost vlade, spominjanje vlastite kompetencije za vlast te nedostatka iste kod drugih stranaka.

4. Ekonomija

401 Slobodno poduzetništvo: pozitivno

Spominjanje slobodno-tržišnog kapitalizma, nadmoć individualnog poduzetništva nad državom i sustavima kontrole, spominjanje privatnog vlasništva, osobnog poduzetništva i inicijative, potreba za neopterećenim individualnim poduzetnicima.

402 Poticaji: pozitivno

Potreba za platnim i poreznim politikama koje će poticati poduzetnike, ohrabrenje za započinjanjem poduzetništva, potreba za financijskim i drugim poticajima.

403 Regulacija tržišta: pozitivno

Potreba za regulacijama osmišljenima tako da pomognu bolji rad privatnih poduzetnika, akcije protiv monopola, u obranu potrošača i malih poduzetnika, poticanje ekonomske kompetitivnosti, socijalno-tržišna ekonomija.

404 Ekonomsko planiranje: pozitivno

Spominjanje dugoročnog ekonomskog planiranja, potreba da vlast osmisli takav plan.

406 Protekcionizam: pozitivno

Spominjanje produbljivanja ili održavanja mjera za zaštitu unutrašnjeg tržišta, ostale mjere ekonomskog protekcionizma poput restrikcija kvotama i sl.

407 Protekcionizam: negativno

Podrška konceptu slobodne trgovine, kao i Protekcionizam: pozitivno, samo obrnuto.

412 Kontrolirana ekonomija: pozitivno

Generalna potreba za direktnom državnom ekonomskom kontrolom, kontrola nad cijenama, plaćama, porezima itd.

413 Nacionalizacija: pozitivno

Spominjanje državnog vlasništva, parcijalnog ili kompletnog, uključujući i državno vlasništvo zemlje.

414 Ekonomska ortodoksija: pozitivno

Potreba za tradicionalnom ekonomskom ortodoksijom, primjerice smanjenje proračunskih deficita, smanjivanje troškova života tijekom krize, podrška tradicionalnim ekonomskim institucijama poput burze i bankarskih sustava, podrška jakoj valuti.

5. Blagostanje i kvaliteta života

504 Rast države blagostanja

Spominjanje potrebe za uvođenjem, održavanjem ili proširivanjem neke socijalne mjere ili plana socijalne sigurnosti, podrška socijalnim uslugama poput zdravstvene usluge ili socijalnih stanova (ova kategorija isključuje obrazovanje).

505 Smanjenje države blagostanja

Ograničavanje troškova za socijalne mjere ili socijalnu sigurnost, kao i Rast države blagostanja, samo obrnuto.

506 Širenje obrazovanja

Potreba za širenjem i/ili unapređenjem obrazovnog sustava na svim razinama (isključuje tehnički trening).

6. Struktura društva

601 Način života nac. zajednice: pozitivno

Apeliranje na patriotizam i/ili nacionalizam, ograničavanje određenih sloboda kako bi se zaštitila država od subverzivnosti, podrška utemeljenim nacionalnim idejama.

603 Tradicionalna moralnost: pozitivno

Spominjanje tradicionalnih moralnih vrijednosti, zabrana, cenzura i opresija nemoralnosti i neprihvatljivog ponašanja, održavanje stabilnosti obitelji, religija.

605 Zakon i red: pozitivno

Provođenje svih zakona, djelovanje protiv kriminala, podrška većem proračunu za policiju i sl., čvršće donošenje sudskih presuda.

606 Društvena harmonija: pozitivno

Apel na nacionalnu društvenu solidarnost, potreba za time da se društvo percipira kao integrirano, odbacivanje anti-društvenih stavova u stanju krize, podrška javnim interesima.

7. Društvene skupine

701 Radništvo: pozitivno

Pozitivan stav prema sindikatima, društvenoj klasi, nezaposlenima, podrška sindikatima, dobar odnos prema zaposlenima.

Političke ćemo programe analizirati tako da ćemo prema tematskim poglavljima tražiti sljedeće indikatore. Nakon toga, ove ćemo indikatore spojiti s Ravličevim ideološkim elementima koje smo spomenuli u uvodu te ćemo tako, uz poziciju na političkom pravcu lijevo-desno, dobiti i elemente koji pripadaju određenim ideologijama, a nalaze se u samim programima stranaka.

ANALIZA POLITIČKIH PROGRAMA

POLITIČKI PROGRAM HDZ-a (Gospodarski rast, nova radna mjesta i društvena pravednost)

1. Vanjski odnosi

Što se tiče prve domene, odnosno domene vanjskih odnosa, HDZ pokazuje izrazitu pripadnost desnoj poziciji. Indikatori su sljedeći:

- oživotvoriti koncept domovinske sigurnosti
- prioritetno donošenje koherentne Strategije nacionalne sigurnosti
- djelotvornijim nadzorom državne granice
- većim ulaganjem u opremanje i modernizaciju naših Oružanih snaga
- Oružane snage Republike Hrvatske kontinuirano ćemo modernizirati te aktivno sudjelovati u međunarodnim mirovnim operacijama u okviru UN-a, NATO-a i EU-a
- podići ćemo razinu potrebnih obrambenih sposobnosti Oružanih snaga ulaganjem u njihovo opremanje i modernizaciju
- opremanje i modernizacija Oružanih snaga budu i u funkciji jačanja i razvoja hrvatske vojne industrije
- zaštitu teritorijalnog integriteta i državnog suvereniteta
- naš referentni okvir vanjskopolitičkog djelovanja uzimat će u obzir i Globalnu strategiju za vanjsku i sigurnosnu politiku EU-a iz 2016.

Indikatori prve domene koji su u skladu s lijevom pozicijom su manje zastupljeni, ali ipak prisutni:

- mirovnim operacijama u okviru UN-a
- promicanje demokratskih političkih načela i vladavine prava, temeljne slobode i prava čovjeka, gospodarski napredak i održivi razvoj, dobrosusjedske odnose (koji obuhvaćaju sigurnost i suradnju u neposrednom okruženju), stabilnost euroatlantskog prostora

2. Sloboda i demokracija

U drugoj domeni, domena sloboda i demokracije, također dominira desna pozicija, uz podršku demokraciji, što smatramo lijevim indikatorom:

- korupcija je neprihvatljiva pojava koja ima štetne društveno-gospodarske posljedice jer ugrožava ljudska prava
- poseban naglasak u edukaciji pravosudnih dužnosnika stavit ćemo na materiju Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, kao i sudske prakse Europskog suda za ljudska prava jer su, zbog dosadašnjeg nedovoljnog poznavanja materije, brojni postupci pred Europskim sudom za ljudska prava okončani na štetu Republike Hrvatske
- inzistirat ćemo na još snažnijoj borbi protiv svih vrsta kriminala i korupcije u cilju učinkovitog kaznenog progona, uz istovremenu zaštitu temeljnih ljudskih prava i sloboda građana
- sustavno ćemo poticati sudjelovanje nacionalnih manjina u javnom životu Hrvatske i aktivno ćemo surađivati na rješavanju pitanja vezanih uz ostvarivanje i zaštitu prava i sloboda nacionalnih manjina u Hrvatskoj
- zalagat ćemo se za medijsku politiku koja će poticati pluralizam, profesionalnost i raznolikost medija te inzistirati na poštovanju medijskih sloboda
- transparentan, demokratski i potpuno slobodan rad medija omogućuju kritičnost i preispitivanje svih oblika vlasti, uvjetuju njezinu veću odgovornost, jamči otvoreniju praksu vladanja te posljedično djelotvorniju demokraciju

3. Politički sustav

Što se tiče treće domene, opet dominira desna ideologija:

- nažalost Vlada Kukuriku koalicije dugi niz godina bavila se reorganizacijom i ukidanjem Državnog inspektorata tako da je gotovo zanemareno pitanje stvarnih kapaciteta inspektora rada, njihove obučenosti, mobilnosti i stvarne efikasnosti
- kao odgovorna Vlada štitit ćemo djecu i sa svojim mehanizmima naplate bit ćemo vjerovnik takvog duga, a ne dijete

- naša vizija je Hrvatska kao stabilna pravna država koja osigurava najvišu pravnu sigurnost našim građanima
- zbog lošeg upravljanja poduzećima u državnom vlasništvu i visokih deficita proračuna, Vlada Kukuriku koalicije zadužila se na razini državnog proračuna za 126 milijarda kuna
- činjenica je da je Vlada Kukuriku koalicije zakonski prijedlog o konverziji kredita u švicarskim francima izradila bez detaljnih analiza i dogovora
- kao odgovorna Vlada izmjenom zakonodavnog okvira djelovat ćemo preventivno i izmjenom zakonodavnog okvira onemogućiti uporabu valutne klauzule kod dugoročnih stambenih kredita u onim valutama uz koje nije vezana domaća monetarna politika
- pokrenuli smo ključne hrvatske infrastrukturne projekte koje Vlada Kukuriku koalicije godinama nije uspjela pripremiti i ugovoriti, poput Pelješkog mosta, željezničke pruge Dugo Selo – Križevci, izgradnje novih studentskih domova i druge infrastrukture
- Vlada Kukuriku koalicije ocijenjena je 2015. godine kao šesta najgora na svijetu (139. od 144 vlade koje je ocjenjivao Svjetski gospodarski forum), kao neučinkovita, rastrošna, spora, bez ideja, cilja, vizije, strategije i plana

4. Ekonomija

Ekonomski indikatori desne struje su također dominantni:

- na temelju prepoznatih potreba tržišta i poduzetnika izrađeni su novi instrumenti, uključujući mikro i male zajmove, individualna i portfeljna jamstva te subvencije kamatne stope, koji će se provoditi kroz strukturne fondove te uvelike olakšati poduzetnicima pristup financiranju u nadolazećem periodu
- novi koncept razvoja gospodarstva temeljit ćemo na izgradnji poticajnog, jednostavnog i sigurnog poslovnog okruženja u kojemu je privatni sektor nositelj ekonomskog razvoja države
- izgradit ćemo društveno okruženje u kojemu će pojedinci oslobađati svoj kreativni i stvaralački potencijal, društvo pravednosti u kojemu vraćamo dostojanstvo radu, a radnicima osiguravamo sigurnost i stabilnost

- afirmirat ćemo privatni sektor kao ključan nositelj ekonomskog razvoja države, pritom ćemo posebnu pozornost posvetiti potpori i razvoju obrtništva, malog i srednjeg poduzetništva kao najjačem pokretačkom potencijalu hrvatskog gospodarstva

- dodatna investicijska ulaganja države

- pokretanje ekonomskog rasta dijelom uvjetovano je dostatnom kratkoročnom i dugoročnom likvidnošću kreditnih institucija, u čemu HNB može i mora odigrati ključnu ulogu

Jedan element ljevičarskih ideologija je prisutan, iako je samo spomenut, bez konkretnih mjera:

- naša vizija budućeg poslovnog okruženja u Hrvatskoj proizlazi iz primjera najboljih praksi funkcioniranja socijalno-tržišne ekonomije u Europi i svijetu.

5. Blagostanje i kvaliteta života

Iako su prisutni indikatori smanjenja troškova na socijalne mjere (racionalizacijom), HDZ se opet zalaže za nove i bolje socijalne mjere, što je ustvari ideološki suprotno njihovoj pozadini. Konzervativni indikatori:

- uspostaviti ćemo jedinstveni centar za naknade kako bi se osigurao potpun i transparentan uvid u podatke o socijalnim naknadama iz svih izvora, kao i objedinjen sustav administriranja naknada, što će spriječiti zlouporabe te osigurati transparentnost i pravednost sustava

- osigurati ćemo timsku i multidisciplinarnu razradu problema stručnjaka na različitim lokacijama (bolnica, centar za socijalnu skrb, ustanova i slično), bez nepotrebnih i visokih troškova njihovih dolazaka, sastajanja i drugih materijalnih troškova

Socijalistički indikatori:

- socijalna pravednost je pravo građana i naša obveza je osigurati pomoć onima u siromaštvu i socijalno isključenima, uz drugačiju i kvalitetniju skrb o građanima u ovim potpuno izmijenjenim društvenim i ekonomskim prilikama

- u državi socijalne pravednosti svi moraju imati jednaka prava i jednaku dostupnost tim pravima

6. Struktura društva

Indikatori koji se odnose na strukturu društva su u instrumentu isključivo okrenuti desnim ideološkim pozicijama te su u HDZ-ovom programu jako zastupljeni:

- pritome ćemo promicati pozitivne odnose policije i drugih sigurnosnih institucija sa stanovništvom na lokalnoj razini
- koncepciju demografskog razvitka zasnivat ćemo na pozitivnoj populacijskoj politici, modelima revitalizacije domicilne i iseljeničke populacije, ostanku mladih u Hrvatskoj, obiteljskoj politici, poticanju povratka iseljene Hrvatske i njezinom uključivanju u gospodarski, društveni, znanstveni i politički život u domovini te kroz jedinstvo domovinske i iseljene Hrvatske
- o povećanju pronatalitetnog dodatka (oprema za novorođenče), a sve radi motiviranja obitelji prema rađanju većeg broja djece
- obitelj je u Hrvatskoj oduvijek bila okosnica identiteta, ishodište duhovne obnove, zalag opstanka i temelj razvoja modernog društva
- obitelj je izvor sigurnosti u materijalnom i psihološkom smislu zahvaljujući kojemu je lakše preživjeti teške životne situacije kao što su bolest, nezaposlenost i siromaštvo
- u proteklih 27 godina Hrvatska demokratska zajednica radom svojih članova, vlada i saziva Hrvatskog sabora, a na temelju politike prvog predsjednika Republike Hrvatske i HDZ-a dr. sc. Franje Tuđmana, predvodila je i dobila borbu za demokratski poredak, neovisnost, međunarodno priznanje, obranu od agresije velikosrpskog Miloševićevog režima te oslobođenje države.

7. Društvene skupine

Zadnja skupina indikatora isključivo prikazuje lijevu ideološku pozadinu te kao takvi ne bi trebali biti zastupljeni u HDZ-ovom programu, no, ipak u manjoj mjeri jesu:

- u partnerstvu sa sindikatima definirat ćemo održive kolektivne ugovore koje ćemo u potpunosti poštovati i jamčiti radnicima dugoročno stabilno okruženje. Gradit ćemo socijalno odgovorno društvo u kojem će se istinski cijeliti dostojanstvo rada i radnika.

POLITIČKI PROGRAM NARODNE KOALICIJE - SDP, HNS, HSS, HSU (Siguran smjer za Hrvatsku)

1. Vanjski odnosi

U predizbornom programu Narodne koalicije prednjače ljevičarske vrijednosti, dok desničarskih uopće nema:

- pružat ćemo fleksibilne i pravovremene odgovore na sigurnosne izazove današnjice – od organiziranog kriminala, terorizma, piratstva i migracija stanovništva do propadajućih država i tinjajućih sukoba

- suočavat ćemo se uspješno sa svim složenim izazovima sigurnosti u našem okruženju i soružanom agresijom na neku od članica NATO-a

- jedan od najvažnijih mehanizama, uz one koji nam stoje na raspolaganju u okviru međunarodnih organizacija (posebice EU i NATO-a), za unapređivanje međunarodnog položaja zemlje i ostvarivanje vanjskopolitičkih ciljeva je hrvatska diplomacija

- aktivno ćemo doprinositi globalnom miru, stabilnosti i održivom razvoju. Učvršćivat ćemo multilateralne institucije i mehanizme temeljene na Povelji Ujedinjenih naroda te međunarodnom pravu, doprinosit ćemo naporima UN-a, NATO-a, EU i međunarodnih organizacija poput Organizacije za europsku sigurnost i suradnju (OESS) u održavanju i promociji mira, sigurnosti i stabilnosti, vodit ćemo konstruktivnu i miroljubivu vanjsku politiku čiji je dio i angažirana politika razvojne pomoći i sudjelovanje u mirovnim operacijama, održivi i uključivi razvoj trajno je usmjerenje hrvatske države i društva

- promicat ćemo i štiti interese hrvatskog gospodarstva na međunarodnim tržištima kroz rad gospodarske diplomacije i Povjerenstva Vlade RH za internacionalizaciju gospodarstva

- doprinosit ćemo globalnom miru, sigurnosti i razvoju kroz multilateralne organizacije i inicijative i razvijanje strateških partnerstva.

2. Sloboda i demokracija

Od indikatora slobode i demokracije, u programu SDP-a možemo pronaći i podršku demokraciji, konstitucionalizam te zaštitu svih sloboda:

- mir i sigurnost shvaćamo šire od tradicionalnog poimanja odsustva oružanih sukoba te pod njima podrazumijevamo i suvremenu, demokratsku koncepciju ljudske sigurnosti kojoj je u središtu pozornosti čovjek pojedinac sa svim svojim slobodama i pravima
- aktivno ćemo čuvati građane - sa svim njihovim slobodama i pravima
- jačat ćemo vladavinu prava i demokratskih vrijednosti
- dosljedno i univerzalno ćemo poštivati Ustav, zakon, institucije i procedure parlamentarne demokracije od strane svih dionika u društvu
- institucije vlasti vodit će brigu o jasno uređenom i funkcionirajućem pravnom sustavu, otpornom na zlorabe i inicijative koje nisu u skladu sa slobodom i jednakosti građana
- aktivno ćemo se suprotstavljati svakom govoru mržnje, nasilja i isključivosti.

3. Politički sustav

Što se tiče političkog autoriteta, SDP ne naziva svoju Vladu jakom na eksplicitan način, ali svakako spominju vlastite kompetencije te postignuća iz prethodnog mandata, što je element desnice. Neki od primjera su:

- u razdoblju od 2012. do 2015. Vlada je smanjenjem ili ukidanjem 58 parafiskalnih nameta rasteretila poduzetnike raznih davanja u visini 450 milijuna kuna na godišnjoj razini
- u rujnu 2015. Vlada je donijela trajno rješenje problema kredita u švicarskim francima
- Vlada Republike Hrvatske je usvojila Nacionalni program očuvanja i održive uporabe biljnih genetskih izvora kojim su osigurana financijska sredstva u iznosu od 1,5 milijuna kuna za institucije koje provode predmetne aktivnosti

4. Ekonomija

U ekonomskim indikatorima prisutni su lijevi stavovi protekcionizma, nacionalizacije i regulacije tržišta:

- pronaći ćemo dobru mjeru u odnosima između stupnja ekonomskog razvoja zemlje, ulaganja u zaštitu okoliša i zakonske regulacije u tom osjetljivom području
- s obzirom na kontinuiranu migraciju radne snage, maksimalno ćemo zaštititi domaće tržište rada od uvoza jeftine radne snage koja ruši cijenu rada u Hrvatskoj
- planiramo s tržišta fantomskih poduzetnika ukloniti više od 22 000 pravnih osoba bez zaposlenih čiji dugovi dostižu iznos od 23 milijarde kuna
- uvest ćemo porezne olakšice za zapošljavanje osoba starijih od 50 godina kojima će poslodavac biti oslobođen plaćanja doprinosa na plaću u razdoblju od 5 godina u svrhu povećanja konkurentnosti na tržištu rada
- staviti ćemo u funkciju postojeću neperspektivnu vojnu komunikacijsku infrastrukturu, njezinom obnovom i rekonstrukcijom državna imovina staviti će se u ulogu jačanja razvoja usluga širokopojasnog interneta i razvoja gospodarstva
- osnovati ćemo instituciju koja će se baviti marketingom hrvatskih poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda, pomoći proizvođačima u razvoju tržišta, razvojem prodaje i distribucije na domaćem i međunarodnom tržištu.

No, prisutne su i tendencije za poticajima te stimuliranjem malih i srednjih poduzetnika:

- poticati ćemo potrošnju hrvatskih poljoprivrednih i prehrambenih, a posebno autohtonih proizvoda
- mislimo na dodatno porezno rasterećenje rada, stimuliranje industrijske i inovativne proizvodnje te malog i srednjeg poduzetništva kao i na još osjetnije porezno stimuliranje investiranja i zapošljavanja.

5. Blagostanje i kvaliteta života

Što se tiče socijalnih mjera i rasta države blagostanja, program SDP-a ovdje najizrazitije odgovara lijevom ideološkom pravcu:

- kvalitetnom konsolidacijom zajamčene minimalne naknade kao osnovne socijalne naknade stvarat ćemo uštede koje ćemo i dalje usmjeravati prema stvarnim korisnicama ovih potpora

- poboljšanje položaja korisnika ustanova socijalne skrbi jedan je naših najvažnijih ciljeva u području

socijalne politike, poseban naglasak stavit ćemo na procese deinstitutionalizacije te procese prevencije institucionalizacije i razvoj izvaninstitucionalnih usluga kako bismo osigurali veću podršku tih službi onima kojima je to potrebno

- donijet ćemo novi zakonodavni okvir u području stambenih kredita - Zakon o potrošačkim stambenim kreditima

- nastavit ćemo s procesom konsolidacije socijalnih naknada s ciljem daljnjeg jačanja učinkovitosti socijalne zaštite

- kako bismo ubrzali procese deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi te potaknuli pružanje što kvalitetnijih socijalnih usluga, osigurat ćemo kroz EU fondove 1,7 milijardi kuna za razdoblje do 2020

- nastavit ćemo s mjerama pronatalitetne politike. Cilj nam je zaštita standarda obitelji s djecom, delimitirat ćemo iznos za 2 mjeseca roditeljske naknade, ali tako da ona ne prelazi 5 000 kuna

- unaprijedit ćemo sustav prikupljanja i dodjele humanitarne pomoći kroz institut licenciranja humanitarne akcije što jamči jači nadzor humanitarnih akcija i njihovu vidljiviju promociju

- poboljšat ćemo učinkovitost socijalnog sustava kroz osnivanje Jedinog novčanog centra (JNC), koji će biti središnje mjesto za administriranje, ali i ostvarivanje prava na sve naknade koje se isplaćuju pojedincima u Republici Hrvatskoj

- nastaviti ćemo spajanje različitih naknada sa socijalnim predznakom i stvoriti ZMS – Zajamčeni minimalni standard

- uvesti ćemo socijalne kartice za sve korisnike novčanih naknada sustava socijalne skrbi., uvođenjem socijalne kartice više ne bi bilo potrebe za otvaranjem računa, a samim time ne bi više bilo ni naknada za njegovo održavanje i vođenje kao ni naplate pristojbe za svaku transakciju.

6. Struktura društva

U programu SDP-a uglavnom nema govora o tradiciji, religiji, tradicionalnim vrijednostima i nacionalnoj zajednici. Spomenuta je tradicija, ali je u vrijednosnom kontekstu, već proizvodnom:

- naša misija jest razvoj modernog, tehnološki inovativnog, konkurentnog i prilagodljivog poljoprivrednog, prehrambeno-prerađivačkog i ribarskog sektora utemeljenog na standardima sigurnosti hrane, načelima zaštite okoliša i prirodnih resursa, uklopljenog u očuvana ruralna područja i običaje tradicijskih vrijednosti hrvatskog sela usuglašenog s institucionalnim i pravnim okvirom Europske unije

- ustrajat ćemo na izmjeni legislative koja će uvažiti naše posebnosti i tradiciju u ribolovu

- osiguranju radnih mjesta u ribolovu, preradi ribe ili popratnim turističkim sadržajima te očuvanju tradicionalnih, kulturoloških, ekoloških i etnoloških vrijednosti.

7. Društvene skupine

U programu SDP-a uglavnom nisu spomenuti odnosi prema sindikatima, ne spominju se društvene klase niti očuvanje dobrih odnosa prema radno sposobnim i zaposlenim građanima:

- razraditi će se kvalitetan sustav napredovanja nastavnika. Sustav napredovanja temeljit će se na rezultatima i izvrsnosti, a bit će razrađen u suradnji sa sindikatima i udrugama u obrazovanjutijekom drugog kvartala 2017. godine

- stoga će pitanje smanjenja nezaposlenosti i rasta zaposlenosti i dalje biti najvažniji cilj rada Vlade u novom mandatu .

POLITIČKI PROGRAM ŽIVOG ZIDA

1. Vanjski odnosi

Politika vanjskih odnosa Živog zida isključivo uključuje lijeve ideološke indikatore:

- proglašenjem ovog diplomatskog statusa (trajne vojne neutralnosti), RH neće sudjelovati u tuđim ratovima
- politika trajnog svjetskog mira i prijateljskih odnosa među svim zemljama bit će jedna od osnovnih doktrina hrvatske vanjske politike
- potrebno je ostvariti brend „Hrvatska – zemlja izgradnje mira“ i proaktivno djelovati u međunarodnim organizacijama u kontroli nad širenjem naoružanja, prevenciji oružanih sukoba i poslijeratnoj izgradnji mira. Umjesto sudjelovanja u međunarodnim oružanim snagama (osim mirovnim misijama UNa), RH bi trebala pomoći Afganistanu i drugim zemljama u socioekonomskom razvoju.
- Hrvatska se ne smije odreći aktivnog sudjelovanja u postizanju dogovora o ustavnom uređenju i teritorijalnom ustrojstvu BiH.

2. Sloboda i demokracija

Što se tiče slobode i demokracije, kao i prijašnje stranke, Živi zid brani temeljne ljudske slobode, podržava ustavnost, individualizam, odnosno prikazuje i desne i lijeve ideološke indikatore:

- vjerska sloboda je jedno od neotuđivih prava svakoga pojedinca, za nas je vjerska sloboda načelo koje podupire pravo pojedinca da javno ili privatno izražava svoju religiju, vjerovanja ili vjerska učenja, ali ne na teret državnoga proračuna
- istovremeno u potpunosti prihvaćamo pravo pojedinca da promijeni religiju ili nepripada nijednoj religiji
- smisao je slobode govora da onaj koji iznosi svoje mišljenje i stav ne mora živjeti u strahu od toga hoće li ga neki lokalni ili regionalni moćnik tužiti, budući da je sloboda govora i izražavanja sastavni dio osobne slobode, klevetu kao kazneno djelo treba ukinuti

- načelo tolerantnosti polazi od čovjekova dostojanstva i njegova prava na vlastiti sud i svjetonazor

- promjene pravne regulative trebaju oživjeti načela jednakosti, socijalne pravednosti i zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda

- također tražimo da se stanarima u državnim kućama i stanovima koji imaju ugovor o najmu dade stanarsko pravo kako bi se oni i njihovi nasljednici mogli koristiti tim nekretninama uz minimalnu naknadu, drugim riječima, da se ponovno uvede institut stanarskoga prava koje bi bilo nasljedno

- budući da u Ustavu RH piše da su pred zakonom svi jednaki, očito je da Ovršni zakon, koji stranke u postupku stavlja u neravnopravan položaj, krši Ustav, dakle, tajne deložacije ne kose se samo s ljudskim dostojanstvom, već i s Ustavom RH.

3. Politički sustav

Živi zid uglavnom ne koristi retoriku u kojoj će sebe nazivati jakom (budućom) Vladom, ali prisutni su elementi nesposobnosti i neadekvatnosti prijašnjih Vlada, što smatramo desničarskim potezom:

- se zalaže za potpuno redefiniranje hrvatske vanjske i europske politike koja se u dosadašnjem razdoblju pokazala kao izuzetno neučinkovita i često štetna po vitalne nacionalne interese

- velik je dio tog duga nelegitiman (*odious debt*), stvorile su ga vlade zadužujući nas kod stranih privatnih banaka, daleko od očiju javnosti i zanemarujući javni interes, nepravedno je zaduživati brojne naraštaje cijelog naroda zbog pozajmica koje su potpisali korumpirani političari kod sumnjivih stranih lihvarskih institucija.

4. Ekonomija

Poglavlje o ekonomiji (ili makroekonomiji u slučaju Živog zida) i gospodarstvu u ovom programu se jako malo bavi konkretnim rješenjima iz kojih bi se mogla iščitati ideološka pripadnost. Uz mnoge grafičke prikaze kojima teoretiziraju o mnogim temama koje prosječnog birača ne zanimaju jer nemaju veze s konkretnim mjerama koje bi se provodile ukoliko osvoje vlast, Živi zid se u ova dva poglavlja fokusira na banke i poreze.

Ipak, pronalazimo neke protekcionističke elemente te elemente ekonomskog planiranja, naginjući tako lijevoj ideološkoj struji:

- osim stavljanja kune u realne okvire, potrebno je uvesti i dvojni stopu PDV-a, smisao je dvojne porezne stope poticanje domaće proizvodnje kako bi domaći proizvodi postali konkurentniji u odnosu na uvozne

- glavni razlog zašto smatramo da je potrebno povećati porez po odbitku jest pravedno porezno opterećenje, godišnje stranci na taj način iz naše zemlje izvuku više od milijardu eura, nije pravedno da netko tko izvlači milijune, pa i milijarde kuna godišnje iz naše zemlje za to plaća svega 15% poreza, dok se svakomu od nas uzima gotovo polovina plaće kroz različite poreze i doprinose.

5. Blagostanje i kvaliteta života

Živi zid se zalaže za rast države blagostanja i povećanje kvalitete života, čime ih svrstavamo lijevo na ideološkom pravcu:

- više od 10.000 nekretnina u vlasništvu banaka zjapi prazno, dok istodobno raste broj beskućnika, mi se zalažemo za pravedniju raspodjelu kapitala i tražimo da država oduzme te nekretnine bankama i preda ih u posjed obiteljima koje žive u neadekvatnim stambenim uvjetima ili su deložirane iz privatnih nekretnina jer nemaju od čega plaćati podstanarstvo

- zbog toga tražimo da se smjesta zaustave sve deložacije koje su posljedica nemogućnosti vraćanja duga, odnosno podmirenja obveza, pritom ne mislimo na imovinske sporove među srodnicima, već na deložacije do kojih dolazi zbog nemogućnosti vraćanja kredita, plaćanja režija i sl.

- djeci s teškoćama u razvoju (DTR) i osobama s invaliditetom (OSI): stvoriti zakon i pravilnike koji će toj brojnoj populaciji omogućiti dostojanstven i u najvećoj mogućoj mjeri olakšan svakodnevni život.

6. Struktura društva

U programu Živog zida nema elemenata koje smo svrstali u ovu kategoriju. S obzirom na to da su svi indikatori bili usmjereni na desnu stranu, možemo tvrditi da desnih nema, ali time ne potvrđujemo da su elementi zato lijeve orijentacije. Teme koje spadaju u ovu domenu nisu prisutne.

7. Društvene skupine

Kao i u prethodnom poglavlju, Živi zid ne definira odnos prema elementima koje svrstavamo u domenu društvenih skupina.

KOMENTAR ANALIZE

Nakon analize triju programa, možemo zaključiti da u programu HDZ-a svakako prednjače desničarski elementi, dok u SDP-ovom i programu Živog zida prednjače ljevičarski. Iako je moguće primjetiti tendenciju da se stranke drže proklamirane ideologije, vidljivo je također da stranke u svojem cilju da obuhvate sve teme za koje se smatra da bi trebale biti obrađene u njihovim političkim programima vrlo lako posežu za rješenjima koje im ideološki ne odgovaraju. Činjenica je da su danas predizborni programi mnogo opsežniji nego prije te s tim potrebom da se obuhvate apsolutno sve teme, stranke ne uspijevaju biti u potpunosti dosljedne svojoj ideologiji. Također, teško je definirati koji su točno elementi prisutni koje bismo definirali kao nacionalističkim, a koje konzervativističkim i sl. U *catch-all* pristupu pisanju predizbornih programa, moguće je ustvrditi koji su stavovi desni, a koji lijevi, za analizu točnih ideoloških elemenata potreban je puno precizniji instrument, više koodera koji će analizirati same programe te eventualno dodatne metode (poput nekih kvantitativnih). Našom analizom možemo potvrditi prvu hipotezu u kojoj tvrdimo da se određene stranke drže proklamiranih ideologija (uz prisutnost elemenata koji im nisu ideološki primjereni). Što se tiče druge hipoteze koja se konkretno odnosi na Živi zid, nju odbacujemo. Iako se Živi zid proklamira humanističkom strankom, što nije tradicionalna ideologija, analizom dolazimo do zaključka da oni posuđuju i ljevičarske i desničarske elemente (od kojih lijevi svakako prednjače), dok na određena pitanja uopće ne pružaju adekvatan odgovor iz kojeg bismo analizom mogli iščitati određene ideološke indikatore. Što se tiče treće hipoteze, budući da smo u sva tri analizirana programa pronašli elemente što lijevih što desnih tradicionalnih ideologija, hipotezu potvrđujemo te tvrdimo da su ideologije i dalje prisutne u političkim programima, iako neki autori tvrde da je u suvremenoj politici riječ o vladavini ideologije „blagostanja“.

ZAKLJUČAK

Analizom političkih programa triju stranaka Republike Hrvatske moguće je zaključiti da se stranke uglavnom drže proklamirane ideologije, iako postoje mala odstupanja. HDZ predstavlja desnu konzervativističku ideologiju, SDP ljevičarsku socijalističku, dok nam je Živi zid nam pokazao kako određene stranke nemaju jasno definiranu ideološku pozadinu, ali svejedno posuđuju elemente i stavove iz tradicionalnih ideoloških obitelji. Metoda analize se pokazala adekvatnom jer je kvalitativnim analizom sadržaja uz adekvatan instrument moguće analizirati predizborne programe. Nameće se i zaključak da bi se adekvatnim pokazateljem ideološke pozadine određene stranke također smatrala i ideološka pozadina samih članova stranke, konkretne mjere koje su dovedene i provedene od strane određene stranke i slične teme koje nisu bile dio ovog istraživanja, ali mogu poslužiti kao ideja za buduća.

SAŽETAK

Raspisivanjem parlamentarnih izbora krajem 2016. godine političke su stranke objavile političke programe kako bi se njihovi potencijalni glasači mogli informirati te objektivno donijeti odluku kome dati svoj glas. Političke stranke su uglavnom utemeljene na tradiciji te političkim ideologijama koje su postojale i mnogo dulje od njih samih. Cilj ovog rada je analizirati koliko se najjače hrvatske političke stranke drže proklamiranih ideologija.

LITERATURA

- Abercrombie, N., Hill, S., i Turner, B.S. (2008). *Rječnik sociologije*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Afrić, V. i Ujević, T. (1990). Analiza sadržaja političkih programa političkih stranaka u Hrvatskoj (Izbori 90.). *Revija za sociologiju*, 21 (1), 11-34. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/155376>
- Bakker, R., Edwards, E., Hooghe, L., Jolly, S., Marks, G., Polk, J., Rovny, J., Steenbergen, M. i Vachudova, M. (2015). *2014 Chapel Hill Expert Survey*. Version 2015.1. Dostupno na chesdata.eu. Chapel Hill, NC: University of North Carolina, Chapel Hill.
- Dejanović, Momir T. (2013). *Uporedna analiza izbornih programa relevantnih političkih partija u Bosni i Hercegovini, Srbiji i Hrvatskoj u periodu 2002-2012 godina*. Beograd
Preuzeto s http://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/3104/Disertacija.pdf?sequence=1&isAllowed=y&fbclid=IwAR3xZC7x_n9jnE3ayl6qd-K1hRkYltzMOTwDECuS4XvqAowH9qGCi07C_zc
- Fairclough, N. (2003). *Analysing Discourse: Textual analysis for social research*. London & New York: Routledge.
- Fairclough, N. i Wodak, R. (1997). Critical discourse analysis: an overview, u Teun van Dijk (ed.). *Discourse and Interaction*, p. 67-97. London: SAGE.
- Klingemann, H.-D. i dr. (2006). *Mapping Policy Preferences II: Estimates for Parties, Electors, and Governments in Eastern Europe, European Union and OECD 1990-2003*. Oxford: Oxford University Press.
- Mann, M. (1986). *The Sources of Social Power, Volume I: A history of power from the beginning to A.D. 1760*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mann, M. (1993). *The Sources of Social Power, Volume II: The rise of classes and nation-states, 1760-1914*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Michels, R. ([1911] 1962). *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*. New York: Collier Books.
- Nikić Čakar, D. (2011). Kukuriku versus HDZ - analiza izbornih programa. *Političke analize*, 2 (8), 10-15. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/103002>
- Nisbet, R. (2003). *Konzervativizam*. Zagreb: Politička kultura.
- Orlović, S. (2007). Ideologije i programi u partijskim sučeljavanjima, u Lutovac Z.(ed.). *Ideologija i političke stranke u Srbiji*. Beograd: Friedrich Ebert Stiftung, Fakultet političkih nauka, Institut društvenih nauka.

Ravlić, S. (2003). *Suvremene političke ideologije*. Zagreb: Politička kultura.

Titscher, S., Meyer, M., Wodak, R., i Vetter, E. (2000). *Methods of Text and Discourse Analysis*. London: SAGE.

Van Dijk, T. A. (2009). Critical discourse studies: a sociocognitive approach, u Wodak, R. i Meyer, M. (ed.). *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: SAGE.

von Beyme, K. (1985). *Political Parties in Western Democracies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Wodak, R. i Meyer, M. (2009). *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: SAGE.

POVEZNICE

<http://www.hdz.hr/mi-smo/povijest> (1.12.2018.)

https://hr.wikipedia.org/wiki/Socijaldemokratska_partija_Hrvatske#Povijest (1.12.2018.)